

Justyna Maria Żukowska-Łyko, sarnaimprint@gmail.com
Uniwersytet Wrocławski

Kolegiata stargardzka p. w. Najświętszej Maryi Panny Królowej Świata jako potencjalny cel turystyki kulturowej

Słowa kluczowe: Kolegiata, Stargard, turystyka kulturowa, krajobraz kulturowy

Abstrakt:

Gotycki kościół w Stargardzie od początku swojego istnienia w opinii badaczy i odwiedzających należy do grupy najbardziej imponujących obiektów na terenie Pomorza Zachodniego. Określany mianem „klejnotu Pomorza” obiekt, figurujący na szlaku Europejskiego Gotyku Ceglanego, pozostaje jednak wciąż mało znany poza granicami regionu. W niniejszym artykule, odwołując się do analizy źródłowej i literatury specjalistycznej przedstawiono historię kościoła, etapy jego budowy oraz renowacji. Zawarta w tekście analiza walorów m.in.: architektonicznych, estetycznych, dostępności turystycznej obiektu, wskazuje na możliwości rozwoju promocji kolegiaty stargardzkiej, m.in. jako potencjalnego celu wizyt w ramach turystyki kulturowej.

Wstęp

Wieże kościoła p.w. Najświętszej Maryi Panny Królowej Świata¹ górują nad Stargardem, będąc wizytówką i pierwszą wskazówką, iż zbliżamy się do miasta nad Iną. Stargardzka kolegiata² to jeden z najcenniejszych obiektów sakralnych znajdujących się na Pomorzu Zachodnim, wyróżniający się w znacznym stopniu na tle innych świątyń gotyckich w basenie Morza Bałtyckiego. Kościół został wpisany do rejestru zabytków województwa zachodniopomorskiego³ 22 lutego 1958 roku, natomiast 17 kwietnia 2010 roku kolegiata wraz z systemem murów obronnych została uznana za Pomnik Historii.

Obiekt ten, pomimo swojej rangi i wartości, pozostaje nadal mało znany poza granicami Pomorza Zachodniego. Zasadniczym celem niniejszego artykułu jest więc nie tylko przybliżenie historii świątyni, lecz przede wszystkim analiza walorów – zarówno samego obiektu jak również charakterystyka kolegiaty jako potencjalnego celu wizyt w ramach turystyki kulturowej.

Niniejszy artykuł składa się z trzech części. W pierwszej z nich przedstawiono skrócony zarys historii miasta Stargard oraz omówiono stan badań związanych z kościołem mariackim w Stargardzie. Część druga tekstu dotyczy m.in. historii kościoła, jego renowacji i przebudów. W części trzeciej natomiast poddano analizie walory architektoniczne, historyczne, estetyczne kościoła, jak również zidentyfikowano jego słabe strony (dotyczące różnych aspektów), szczególnie w kontekście rozwoju turystyki kulturowej.

¹ W dalszej części opracowania autorka stosuje również zapis skrócony – kościół p. w. NMP Królowej Świata.

² W niniejszym tekście określenia *kościół*, *świątynia*, *kolegiata*, *kościół mariacki* będą stosowane zamiennie w kontekście tytułowej kolegiaty w Stargardzie.

³ http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/stan%20na%2031.03.2015/ZPO-rej.pdf, 10.07.2015

Zarys historii miasta Stargard

Stargard⁴ położony jest w północno-zachodniej Polsce, a administracyjnie należy do województwa zachodniopomorskiego. Jest jednym z najstarszych miast w Polsce, a historia osad ludzkich na jego obszarze sięga VI wieku [Ober 1988, s. 5]. Pierwsze pisemne wzmianki o istnieniu Stargardu pochodzą z przełomu XI i XII wieku [Filipowiak 1969, s. 76], a związane są z opisem misji chrystianizacyjnej Ottona z Bambergu, który miał przebywać w grodzie o nazwie *castro Zitarigorda* [Monumenta Poloniae Historica 1872, s. 39].

Magdeburskie prawo miejskie nadał Stargardowi książę Branim I w 1243 r.. W związku z nabierającym tempa rozwojem, w 1292 r. miasto otrzymało korzystniejsze prawa lubeckie. Wraz z przyściem XIV wieku Stargard wkroczył w okres dynamicznego rozwoju, stając się jednym z najbogatszych miast na całym Pomorzu. Okazałość głównego kościoła w mieście pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Świata świadczyła o zamożności mieszkańców. Kupcy i bogaci mieszcianie, będący głównymi fundatorami świątyni farniej, nie szczędzili środków na rozbudowę i wyposażenie fary. W drugiej połowie XIV w. miasto przystąpiło do Związku Hanzeatyckiego. W połowie XV w. wybuchł konflikt na tle handlowym dotyczący transportu rzeką Iną między Stargardem a Szczecinem zwany „wojną pszeną” [Lesicki 1969, s. 103].

W XVII w. piętno na Stargardzie i jego mieszkańcach wywarła wojna trzydziestoletnia. Liczne pożary, epidemie i klęski w znacznym stopniu zmniejszyły liczbę mieszkańców i wpłynęły na wygląd miasta. W 1630 r. szwedzkie wojsko Gustawa Adolfa przekroczyło bramy Stargardu. Największy pożar miasta miał natomiast miejsce w 1635 r., kiedy to spłonęła znaczna część budynków na jego obszarze.

Wiek XVII i XVIII to czas kolejnych konfliktów zbrojnych i odbudowy. Od 1648 r. Stargard dostał się pod panowanie Brandenburgii, a z kolei od 1701 r. został włączony do Królestwa Prus. W XIX w. największy wpływ na rozwój regionu miała budowa kolei oraz stworzenie z miasta istotnego węzła transportu drogowego [Mielcarek 2009, s. 299-309].

W wyniku działań wojennych podczas II wojny światowej miasto zostało zniszczone w ok. 72%, natomiast jego najstarsza część w ponad 80% [Sekula 1969, s. 231-232]. Znaczna część zabytków, pochodzących jeszcze z okresu średniowiecza, jednak przetrwała, w tym będący przedmiotem niniejszego opracowania kościół p.w. Najświętszej Marii Panny Królowej Świata. Warto na koniec dodać, iż po zakończeniu II wojny światowej Stargard został włączony w granice Polski.

Przegląd badań dotyczących kościoła mariackiego w Stargardzie

Analizując stan badań nad historią kościoła mariackiego w Stargardzie należy dokonać ich podziału na dwie zasadnicze części, których cezurę stanowi II wojna światowa.

Dokumenty na temat średniowiecznej historii kościoła zachowały się jedynie fragmentarycznie, ponieważ większość z nich spłonęła w pożarze w XVII wieku.⁵ Źródła dotyczące tego okresu znajdują się obecnie w Archiwum Państwowym w Szczecinie (związane z dziejami miasta) oraz w Berlinie (dokumenty dotyczące historii zakonu

⁴ W grudniu 1999 r. mieszkańcy Stargardu rozpoczęli kampanię na rzecz przywrócenia stosowanej do 1950 r. nazwy miasta - Stargard. Owocem dyskusji była decyzja Rady Miejskiej Stargardu o przeprowadzeniu konsultacji społecznych w tej sprawie. Większość stargardzian biorących udział w konsultacjach wypowiedziała się za zmianą nazwy w stosunku 2:1. W listopadzie 2000 roku Rada Miejska postanowiła skierować wniosek o zmianę nazwy miasta do Rady Ministrów. Dnia 28 lipca 2015 r. Rada Ministrów podjęła decyzję o zmianie nazwy Stargardu Szczecińskiego. Stargard przestanie być Szczeciński 1 stycznia 2016 roku, powracając tym samym do swojej historycznej nazwy obowiązującej od XII wieku. W związku z tym autorka posługuje się w niniejszym artykule historyczną i preferowaną nazwą miasta – Stargard.

⁵ Przywołany pożar miał miejsce w 1635 r. –spłonęła wówczas ponad połowa miasta.

joannitów). Dokumentacja kościoła odnosząca się do czasów nowożytnych jest obszerniejsza, a zachowana w znacznym stopniu baza źródłowa dotyczy okresu od XVI do XX w. Materiały te w większości znajdują się w Archiwum Państwowym w Szczecinie oraz w archiwach niemieckich.

Im bliżej współczesności, tym liczba źródeł zwiększa się [Kalita 1976, s. 8]. W pierwszych publikacjach, w których wspomina się o stargardzkim kościele, zawartych w opracowaniach z zakresu historii Pomorza, główny nacisk kładziono na zachwyt nad jego wysokością [Micraelii 1640, s. 578; Schöttgen 1721, s. 350]. Przełomu w sposobie postrzegania kościoła dokonał F. Kugler w swoim dziele z zakresu historii sztuki [1840, s. 117, 120, 129]. Jego skrupulatny opis i próba odczytania, czy też odczytywania form, stały się na długo wzorem dla późniejszych badaczy podejmujących temat kościoła mariackiego

Wśród badaczy istotną grupę stanowią ci, którzy opisywali historię kościoła w ramach przygotowywanej monografii miasta [Teske 1843, s. 38; Schmidt 1878; Redlin 1895; Brück Stargard 1911; Boehmer 1903; Schröer 1922]. Z kolei historycy architektury i sztuki skupiali się na opisie kolegiaty w odniesieniu do zmienności występujących w niej form. H. Lutsch, jako pierwszy opisywał kościół ze względu na kunszt artystyczny z jakim został wykonany [Lutsch 1890; Adler 1862; Brunsberg 1957; Weigert 1923].

Pierwsze powojenne opracowania dotyczyły opracowania dokumentacji naukowo-historycznej w związku z przewidzianym programem prac renowacyjnych, wykonanych przez dr L. Kasztelskiego w 1959 r. [Kalita-Skwirzyńska 1980, s. 2]. We współczesnej literaturze polskiej zwraca się uwagę na m.in. wpływ stargardzkiego rozwiązania z galerią triforyjną na katedrę w Poznaniu [Chmarzyński 1949; Miłobędzki 1968; Zientara 1969]. Kolejne opracowania, na zlecenia Konserwatora Zabytków, wykonano w 1976 i 1980 r.

W okresie ostatnich dziesięciu lat temat zagadnienia dotyczące kolegiaty stargardzkiej stały się znów popularne wśród badaczy polskich, a pogłębione studia odnosiły się do m.in.: zagadnień renowacji kościoła w XIX i na początku XX wieku oraz do badań nad polichromiami znajdujących się we wnętrzu fary [Gwiazdowska 2004; Jarzewicz 2004; Lindenhayn-Fiedorowicz 2010; Ochendowska-Grzelak 2001; Ober 2004, 1995; Wisłocki 2004]. Niestety, należy dodać iż prace archeologiczne zostały przeprowadzone jedynie pod posadzką kaplicy mariackiej i to nie celowo, a przy okazji prowadzonych tam prac renowacyjnych. Warto mieć więc świadomość, iż pozostała część kościoła, jak również jego otoczenie, pozostają wciąż niezbadane archeologicznie.

Zarys historii kościoła p.w. NMP Królowej Świata w Stargardzie

Jak napisała K. Kalita [1976, s. 1]. we wstępie do opracowania dokumentacji naukowo-historycznej „w obiekcie tym zawarty jest niemal pełen zestaw form stosowanych od XIII do XV wieku w rejonie niżu nadbałtyckiego. Zrozumienie i wyjaśnienie genezy tych wszystkich form to jednocześnie zrozumienie niemal całej problematyki związanej z historią architektury gotyckiej Pomorza Zachodniego”.

Wyznaczenie jednoznacznej daty powstania kościoła, dostarcza pewnych trudności. Badacze pozostają jednak zgodni, iż pierwsza budowla o charakterze sakralnym w miejscu dzisiejszej świątyni powstała w XIII w. Problematyczna pozostaje jedynie dokładna data, a we współczesnych rozważaniach funkcjonują co najmniej dwie. Po pierwsze – rok 1248, kiedy to biskup z Kamienia Wilhelm I, nadał joannitom prawo patronatu nad kościołem farnym w Stargardzie. W dokumencie jednak nie wymieniono konkretnie nazwy kościoła stąd niewiadomo więc, czy kościół p.w. NMP Królowej Świata był od początku głównym kościołem, czy funkcję tę przejął dopiero w późniejszych latach. Inni badacze datę rozpoczęcia budowy kościoła łączą z wydarzeniem nadania ośrodka grodowemu Stargard

praw magdeburskich. Warto jednak nadmienić, iż data nadania miejskich praw magdeburskich Stargardowi nie jest jednoznaczna – był to odpowiednio 1243 r. lub 1253 r. Znacznie pewniejszą datą budowy kościoła wydaje się być więc rok 1292, kiedy miało miejsce nadanie lubeckich praw miejskich. Bezsprzecznie jednak pierwszy dokument, w którym wyraźnie jest mowa o kościele NMP w Stargardzie, pochodzi z 1324 roku, a wzmiankowany był przy okazji fundacji ołtarza do kościoła przez Jakuba Pagelowa [Boehmer 1903, s. 72].

Ryc. 1. Kościół w Stargardzie, widok od północnego zachodu

Źródło: fotopolska.eu⁶.

Ryc. 2. Kaplica mariacka, widok od północy

Źródło: fot. autorka, 2015.

Pierwotny plan architektoniczny świątyni przewidywał budowę czteroprzęsłowej hali z wielobocznie zamkniętym prezbiterium. Dodatkowo podwyższono nawę główną, dzięki czemu kościół uzyskał formę bazylikową. Przebudowę prezbiterium datuje się na XIV w. W XV w. podjęto rozbudowę korpusu nawowego oraz budowę wież. Pojawiają się głosy sugerujące, że wieża północna powstała wcześniej niż przed XV wiekiem, a budowa wieży południowej miała rozpocząć się później. Inna datacja powstania każdej z wież może wynikać z różnych form portali, jednak zdaniem K. Kality [1976, s. 29] „należy tłumaczyć to tym, że zostały one wbudowane wtórnie w stosunku do murów obwodowych wież”. Rodowody form masywu wieżowego w kościele są niemal identyczne jak w kościele św. Mikołaja w Strasundzie, którego wieże budowano do końca XIV wieku [Redlin 1895, s. 7]. Na tym etapie budowy kościoła powstała również zakrystia oraz kaplica mariacka.

⁶ <http://fotopolska.eu/334864,foto.html?o=b4296&p=1> (1.07.2015).

Ryc. 3. Portal wejścia południowego, widok od południa

Źródło: fot. autorka, 2015.

Mówiąc o średniowiecznym wyposażeniu kościoła, należy zauważyć, iż fara posiadała wiele ołtarzy, pochodzących z fundacji prywatnych osób, a posadzkę pokrywały liczne płyty nagrobne.⁷ Ponadto wyposażenie obiektu stanowiły trzy instrumenty organowe i osiem dzwonów [Białecki 1969, s. 133].

Analizując dzieje świątyni nie można pominąć wydarzeń z XVI wieku, kiedy to w 1535 r. po zatwierdzeniu ordynacji Bugenhagena [Redlin 1892; Boehmer 1904, s. 12] dominującym w Stargardzie wyznaniem stał się protestantyzm. Tytułowy obiekt od 1539 roku zaczął służyć więc jako kościół ewangelicki, w wyniku czego zmieniło się jego wyposażenie: m.in. usunięto ołtarze, a centralnym miejscem stała się ambona.

Warto nadmienić, iż w XVI wieku nie przeprowadzano żadnych poważniejszych prac budowlanych, jedynie dokończono budowę wieży północnej, której zwieńczenie zostało niestety zniszczone w 1596 r. w wyniku wichury [Schäfer 1910, s.129]. Podczas pożaru w 1635 r. bryła stargardzkiej kolegiaty uległa znacznej destrukcji – m. in. uległ zawaleniu dach w nawie głównej, a także spłonęło całe wyposażenie wnętrza (w dużej mierze drewniane, w tym: ołtarze, ławy itp.). Podczas pożaru w mniejszym stopniu ucierpiała strona północna kościoła wraz z kaplicą mariacką i wieżą północną.

Prace budowlane po pożarze rozpoczęto w 1639 r., a właściwą odbudowę poprzedziła szeroko zakrojona kwesta na rzecz odbudowy świątyni, obejmująca swoim zasięgiem m.in. takie miasta jak: Gdańsk czy Szelzwik [Ober 1988, s. 28-29]. W efekcie w 1642 r., kiedy odbudowano kaplicę mariacką, w jej dachu umieszczono dokument mówiący o pożarze i podaniu daty rozpoczęcia budowy (odbudowy) kościoła. W 1741 roku wykonano nowe sklepienie w kaplicy mariackiej i przykryto je nowym dachem. W tym też czasie kościół otrzymał nowe barokowe wyposażenie: ołtarz, ambonę, stalle i ławy [Kalita-Skwirzyńska 1980, s. 4].

W wieku XVII i XVIII kościół nie przechodził żadnej większej przebudowy, jak i bardziej znaczących remontów, natomiast sukcesywnie pokrywano polichromiami sklepienia kaplic, a także przyłącza arkad i łuków podwieżowych.

Pierwsze zachwyty nad kościołem mariackim wśród podróżnych wywoływała jego wysokość [Bernoulli 1779; Kohfeldt 1905, Büsching 1788], np. na początku XVII w. zachwycił się nią Filip Hainhofer z Augsburga – „tak wysoko sklepiony, że podobnie wysokiego jeszcze nie widział” [Godła 2000, s. 107-108].

W XIX w. dostrzeżono potrzebę generalnego remontu świątyni, w związku z którym planowane wydatki oszacowano na kwotę od czterech do pięciu tysięcy talarów (ostatecznie zwiększyła się ona parokrotnie) [Schmidt 1878, s. 51]. W ramach prac podjętych od 1819

⁷ Obecnie w stargardzkim kościele znajduje się jako jedyna – płyta nagrobna umiejscowiona obok wejścia południowego do kościoła, pochodząca z początku XX wieku. Należy ona do Ulricha Augusta Redlina (1854-1912), który od 1884 r. był archidiakonem, a od 1899 r. pastorem kościoła p.w. św. Jana w Stargardzie.

roku w pierwszej kolejności usunięto pozostałości po zniszczeniach okresu wojen napoleońskich. Projekty remontu kościoła sporządził znany architekt Karl Fridrich Schinkel (późniejszy asesor budowlany rządu pruskiego, a wszelkie prace prowadził i nadzorował Carl Wilhelm Liebenow. Według projektów remont potraktowano kompleksowo, niekoniecznie przeprowadzając prace, które były wymagane [Kugler 1840 s. 139; Redlin 1927, s. 484; Lemcke 1898, s. 172].⁸ Całą budowlę otynkowano i pomalowano, włącznie z wnętrzem, które w celu nadania jednolitego charakteru otrzymało kolor czerwony. Niestety, równocześnie zakryto pozostałości po średniowiecznych polichromiach, jak i malowidłach pochodzących z okresu baroku. Świątynia uzyskała nowe wyposażenie pasujące stylowo do nowego wyglądu obiektu. W zakrystii pojawiły się sklepienia nawiązujące do średniowiecznych form. Wykonane prace nie zostały jednak ocenione pozytywnie – zarzucano m.in. złą jakość robót technicznych, zatracenie pierwotnych detali architektonicznych oraz układu wnętrza [Kalita-Skwirzyńska 1983, s. 153-154].

Niestety, ale finalnie w końcu XIX wieku kościół ponownie wymagał remontu. Okazją do podjęcia takiej decyzji miały być obchody 600-lecia rozpoczęcia budowy kościoła w 1892 r. W 1894 r. powstało w Stargardzie Towarzystwo Restauracji Kościoła Mariackiego, którego głównym celem działalności była zbiórka środków pieniężnych niezbędnych do przeprowadzenia remontu. Pozyskiwaniu funduszy sprzyjał fakt, iż w 1897 r. fara stargardzka została umieszczona przez Prowincjonalną Komisję do Badania i Ochrony Zabytków na liście obiektów w regionie, które wymagały remontu [Ochendowska-Grzelak 2001, s.167]. W ramach prowadzonych działań postanowiono zachować nawarstwienia historyczne i architektoniczne, ponadto wstawiono nowe witraże. Szeroko zakrojone i prowadzone z ogromnym rozmachem prace zostały ukończone w 1911 roku, a w niezmienionej formie kościół doczekał wojny.

W czasie II wojny światowej stargardzka kolegiata uległa prawie w 80% zniszczeniu, m.in. spłonęły dachy i część wieży północnej, spękane sklepienie nawy głównej groziło zawaleniem, a bomby spadające od strony północnej całkowicie wybiły witraże i w znacznym stopniu uszkodziły kaplicę mariacką.

Po zakończeniu działań wojennych podjęto prace remontowe, w ramach których do roku 1948 zabezpieczono dach, a od 1959 r. rozpoczęto odbudowę hełmu wieży. Dopiero w 1977 r. przystąpiono do renowacji wnętrza świątyni [Kalita-Skwirzyńska 1983, s. 154-155], co wzbudziło liczne dyskusje, których wynikiem jest obecny wyjątkowy wygląd świątyni. „Nietypowość polega na tym, że wnętrze gotyckiej fary stargardzkiej jest w chwili obecnej jednym z bardziej kolorowych wnętrz sakralnych w Polsce. Fakt ten budzi wiele kontrowersji” [K. Kalita-Skwirzyńska, 1980, s. 12-15].

Współcześnie obok uznania dla historycznych i architektonicznych walorów świątyni komentowany jest również wygląd i estetyka wnętrza kościoła związana z rekonstrukcją. „Ten krótki wywód ma na celu nie tyle krytykę powojennych realizacji renowacji wnętrz kościelnych, co uświadomienie faktu, że realizacja ta nie jest bynajmniej rekonstrukcją, a jedynie współczesną propozycją rozwiązywania polichromii średniowiecznych ceglanych świątyń. W związku tym nie mogą też stanowić wzorca bądź punktu odniesienia przy podejmowanych aktualnie pracach. (...). Nietypowość polega na tym, że wnętrze gotyckiej fary stargardzkiej jest w chwili obecnej jednym z bardziej kolorowych wnętrz sakralnych w Polsce. Fakt ten budzi wiele kontrowersji” [K. Kalita- Skwirzyńska, 1980, s. 12-15].

⁸ F. Kugler, Pozytywnie wyrażał się o pracach przeprowadzonych w tym czasie. Negatywne opinie wyrazili na temat renowacji P. Redlin, oraz H. Lemcke.

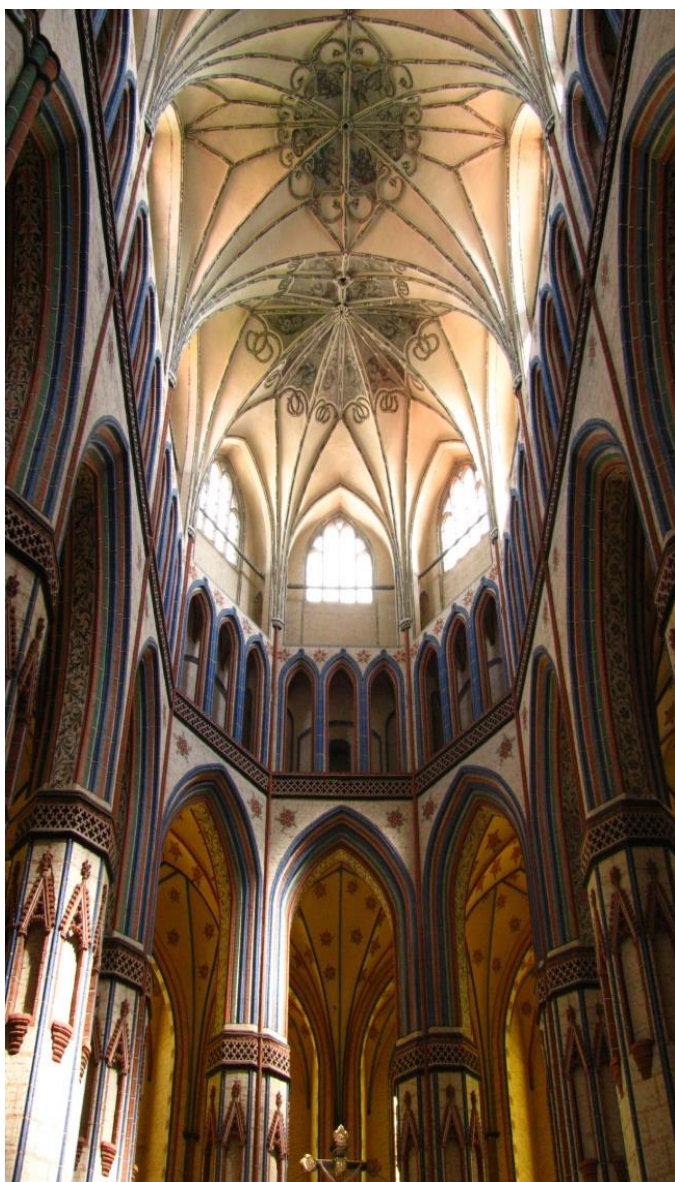
Ryc. 4. Polichromie, nawa południowa

Źródło: fot. autorka, 2015

Ryc. 5. Ambona

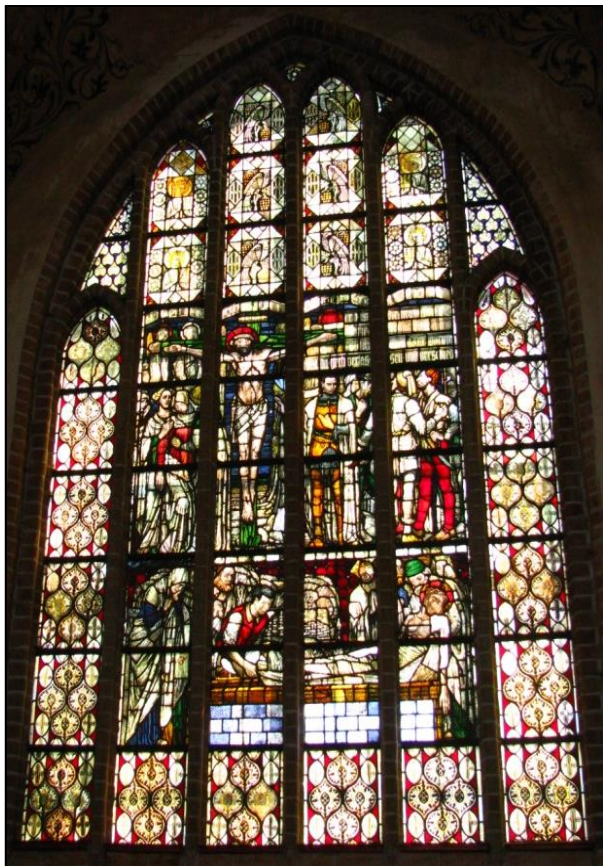
Źródło: fot. autorka, 2015.

Ryc. 6. Sklepienie w nawie głównej, galeria triforyjna

Źródło: fot. autorka, 2015.

Ryc. 7. Witraż, nawa boczna, widok od południa
Źródło: fot. autorka, 2015.

Ryc. 8. Fragment polichromii, Panny Mądre Panny Głupie
Źródło: fot. autorka, 2015.

Kolegiata stargardzka jako potencjalny cel turystyki kulturowej

Turystyką kulturową – w myśl definicji zaproponowanej przez A. Mikosa von Rohrscheidt [2008, s. 31] należy określić „takie podróże, wyprawy, gdzie dochodzi do spotkania turysty z obiektami, wydarzeniami i innymi walorami kultury wysokiej lub popularnej. Przez to spotkanie z konkretnym miejscem, obiektem, turysta powiększa zasób swojej wiedzy o organizowanym przez człowieka świecie otaczającym”. W ramach przytoczonej definicji może mieścić się więc odkrywanie podczas wyjazdów turystycznych dotychczas opisanych walorów stargardzkiej świątyni.

Zdaniem autorki – choć kolegiata stargardzka jest obiektem sakralnym to obecnie raczej nie jest znaczącym celem wypraw religijnych czy pielgrzymkowych, m.in. ze względu na fakt, iż w porównaniu z sanktuariami (licznymi w rejonie Pomorza Zachodniego) – nie posiada cudownego obrazu lub relikwii świętego. Może za to – m.in. dzięki swoim interesującym walorom architektonicznym i wyposażeniu wnętrza stać się celem wizyt turystów religijnych lub – patrząc jeszcze szerzej – kulturowych.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę na stosowane pojęcia. Wyjazdy o charakterze pielgrzymkowym i turystykę religijną (stanowiącą formę turystyki kulturowej) postrzegano do niedawna jako osobne gałęzie. Jednak dyskusja tocząca się m.in. na kartach opracowań naukowych [m.in. Sołjan 2007; Mikos von Rohrscheidt 2011] kieruje raczej ku przekonaniu iż pielgrzymki należy traktować jako formę szeroko rozumianej turystyki religijnej. W. Gaworecki [2003, s. 75] bowiem słusznie zauważa, że motywy religijne nie wykluczają, a nawet wykazują wspólne cechy z ruchami o charakterze czysto turystycznym.

Jednym ze sposobów szerszej promocji stargardzkiej świątyni jako potencjalnego celu wizyt turystów kulturowych jest jej obecność na Europejskim Szlaku Gotyku Ceglanego. To jeden z kilku kulturowych szlaków tematycznych przebiegających przez województwo zachodniopomorskie, obok m.in. Szlaku Latarni Morskich lub Szlaku Hanzeatyckiego. A. Mikos von Rohrscheidt [2013, s. 33] zauważa, iż to właśnie „szlaki tematyczne stanowią poważną część współczesnej oferty turystyki kulturowej w Europie. Ich sukces jako systemów udostępniania dziedzictwa kulturowego, a jednocześnie skomercjalizowanych produktów turystycznych jest w rosnącym stopniu uzależniony od poziomu ich organizacji”.

Europejski Szlak Gotyku Ceglanego obejmuje swoim zasięgiem ponad trzydzieści państw na terenie Morza Bałtyckiego. Stanowi próbę połączenia nie tylko miast i państw, ale również kultury, za pomocą uniwersalnego języka, jakim jest styl gotyku ceglanego. „Styl ceglanej architektury gotyckiej charakteryzują lśniąco wypalona glina, surowe powierzchnie ścian i olbrzymia różnorodność form architektonicznych, powstała na bazie prostych, jednolitych kształtów cegieł” [<http://www.eurob.org/index.php/Gotykyceglany;494/1>, 31.08.2015] – to te cechy, które fascynowały i intrygowały przez wieki budowniczych. Jedną z głównych idei Europejskiego Szlaku Gotyku Ceglanego pozostaje „dostrzeganie architektonicznych podobieństw, wyrażające jednocześnie międzynarodową tożsamość kulturową, która opierała się na podobieństwach religijnych i ekonomicznych” [<http://www.eurob.org/index.php/Gotykyceglany;494/1>, 31.08.2015].

Na obszarze województwa do Europejskiego Szlaku Gotyku Ceglanego zostały włączone trzy miasta – oprócz Stargardu również Szczecin i Sławno. Z kolei w samym mieście obok kolegiaty wpisem na listę obiektów na szlaku objęto również inne interesujące gotyckie budowle architektoniczne: Dom Protzena, Dom Kletzina, system obwarowań miejskich (wszystkie bramy, basteje i baszty), ratusz oraz kościół p.w. Jana Chrzciciela.

Autorka, w ramach badań stargardzkiej kolegiaty, oprócz dokonanej analizy historii świątyni i jej walorów, postanowiła spojrzeć na nią w kontekście wizyt turystów kulturowych. W tym celu wykorzystano również fakt przytoczonej obecności świątyni na Europejskim Szlaku Gotyku Ceglanego. Do weryfikacji potencjału świątyni z punktu widzenia turystyki użyto wybranych kryteriów, spośród zaproponowanych przez A. Mikosa von Rohrscheidt [2010] w ramach metody oceny potencjału regionalnych tematycznych szlaków turystyczno-kulturowych. W tym przypadku podmiotem prowadzonych działań badawczych był jednak nie cały szlak, lecz konkretny obiekt – tytułowy kościół w Stargardzie.

Liczne opracowania naukowe w literaturze niemieckiej i polskiej odnoszące się do kolegiaty stargardzkiej, jej walorów architektonicznych i historycznych, poświadczają jej autentyczność.

Zdaniem A. Mikosa von Rohrscheidt [2011, s. 35-36], znaczącym walorem stanowiącym o potencjalnym turystycznym obiekcie jest jego dostępność dla zwiedzających, która może być postrzegana w dwóch wymiarach – jako dostępność komunikacyjna i faktyczna.

Dostępność komunikacyjna obiektu nie stanowi problemu dla potencjalnych turystów. Łatwy dojazd do obiektu środkami transportu publicznego, samochodem, rowerem. Odległość od dworca kolejowego wynosi niecałe dwa kilometry. Przy kolegiacie znajduje się parking samochodowy, w okolicy obiektu dostępne jest również dużo miejsc parkingowych.

Również stosunkowo duża pozostaje faktyczna (dosłowna) dostępność. Kryterium motywacji, stosowane dla rozróżnienia pielgrzymek i turystyki religijnej z szeroko rozumianej turystyki kulturowej może również zostać wykorzystane do określenia dostępności tytułowej świątyni dla obu grup. W tym kontekście kolegiata stargardzka posiada wysoki stopień dostępności, zarówno dla turystów indywidualnych, jak i grup zorganizowanych, co pozytywnie wpływa na jej walory turystyczne. Jednak jak w każdym przypadku obiektów sakralnych, które przede wszystkim pełnią inne funkcje, występują

pewne ograniczenia. Podstawowym ograniczeniem w przypadku obiektów sakralnych są nabożeństwa oraz odbywające się uroczystości religijne. W związku z tym kościół jest oczywiście wyłączony dla turystów w niedzielę, w tygodniu i święta w czasie sprawowania nabożeństw. Jednak w niedzielę, poza godzinami mszy świętych istnieje możliwość obejrzenia kościoła (bez przewodnika, brak możliwości zwiedzania tarasu widokowego). Kościół jest otwierany pół godziny przed każdą mszą i zamykany co najmniej półgodziny po zakończeniu ostatniego nabożeństwa. Zwiedzanie świątyni możliwe jest w okresie od maja do października, od poniedziałku do soboty w godzinach od 9 do 17. Poza okresem wakacyjnym możliwe jest zwiedzanie kościoła bezpośrednio po mszach świętych oraz na indywidualną prośbę grup zorganizowanych. Ponadto w okresie wakacyjnym możliwe jest zarezerwowanie spaceru historycznego z przewodnikiem (również w języku angielskim).

Analizując kwestię oznaczeń warto zauważyć, iż przy samej kolegiacie znajduje się tablica informacyjna oraz identyfikująca kolegiatę, jako część szerszego szlaku Europejskiego Gotyku Ceglanego.

Niezwykle istotną kwestią dla dostępności i promocji jest koordynacja obiektu. Kolegiata stargardzka jest przede wszystkim zarządzana i monitorowana przez parafię p.w. NMP Królowej Świata. Warto jednak nadmienić, iż w okresie wakacyjnym udostępnianiem świątyni, koordynowaniem ruchu turystycznego oraz jego badaniem zajmuje się Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Stargardzie. Muzeum odpowiada również za prowadzone projekty badawcze, redakcję publikacji oraz aktualizację informacji. Przywołana sytuacja może zostać potraktowana jako konstruktywny przykład współpracy instytucji sfery kościelnej i państwowej, której celem jest właściwa promocja i zarządzanie obiektem sakralnym.

Ocena wybranych aspektów związanych z kolegiatą stargardzką z punktu widzenia turystyki kulturowej

W ramach finalnej analizy, m.in. w odwołaniu do dotychczas przedstawionych informacji autorka postanowiła dokonać podziału aspektów związanych z turystycznym postrzeganiem stargardzkiej świątyni, wskazując mocne i słabe strony.

Mocne strony:

1. Kolegiata stargardzka ma bardzo dużą wartość emocjonalną dla mieszkańców miasta, zarówno tych przedwojennych, jak i powojennych – mogą świadczyć tym zapiski, nasycone emocjami, dokonane w księdze pamiątkowej wystawionej w kościele od 2006 r.⁹
2. Z punktu widzenia turystyki edukacyjnej i regionalnej obiekt ma duże znaczenie dla historii miasta i regionu. Umożliwia zapoznanie się z rozwojem sztuki sakralnej historii wyznań dominujących na terytorium miasta i regionu oraz umożliwia refleksję politycznego i religijnego funkcjonowania obiektu, zarówno w państwie niemieckim (świątynia protestancka, jak i państwie polskim (świątynia katolicka). Przyciągają nazwiska znanych osób zaangażowanych w budowę i renowację obiektu, jak chociażby: Henryk z Brunsberga, Karl Schinkel, czy Heinrich Deneke. Status pomnika historii, miano najwyższej sklepionego kościoła w Polsce oraz jego kubatura mogą być postrzegane jako dodatkowe atuty obiektu.
3. Od 2006 r. funkcjonuje w wieży północnej taras widokowy, na który prowadzą kręte i wąskie schody. Widoczność z tarasu sięga 40 kilometrów i przy dobrych warunkach

⁹ *Księga Pamiątkowa: Zachować w sercu i duszy, niech potomnym zostanie, niech wspomną nasze dzieje i naszą przeszłość i przeszłość.* 18.08.2006, s. 1; *Podróż sentymalna. 50 lat temu urodziłam się w Stargardzie i nigdy więcej nie byłam w tym pięknym mieście. Nie wiedziałam, że urodziłam się wśród tak wielu zabytków. Zastanawiam się, który kościół piękniejszy Mariacki w Krakowie, czy w Stargardzie.* 9.08.2007, s. 89.

atmosferycznych można zobaczyć Szczecin. Niestety – obecnie, od połowy czerwca 2015 r. wieża północna ze względu na remont jest wyłączona ze zwiedzania.

4. Obiekt jak wskazano już dotychczas cechuje się wysoką dostępnością i właściwą koordynacją. Dodatkowo tuż obok kościoła znajduje się Punkt Informacji Turystycznej oraz bezpłatny szalet (klucze do pobrania u przewodnika kolegiaty).

Wybrane mankamenty – problemy:

1. Przy zakupie biletu można nabyć publikacje, które oferuje muzeum w Stargardzie. Jednak brak wśród nich publikacji traktującej o kościele.
2. Na początku XX-wieku wprowadzono do obiektu system ogrzewania, który jednak nie sprostął zadaniu ze względu na znaczną kubaturę obiektu. Obecnie pozostałością po nim są ozdobne kraty przykrywające kanały po rurach biegnące wzdłuż naw bocznych. Niska temperatura we wnętrzu świątyni może negatywnie wpływać na komfort odwiedzających.
3. Obiekt nie posiada tzw. „otwarcia za kratą”, które umożliwiłoby zobaczenie wnętrza, poza godzinami zwiedzania określonej dostępności.
4. Kościół nieprzerwanie podlega remontom i renowacjom, co niekiedy utrudnia jego zwiedzanie. Prócz bieżących prac, sukcesywnie oczyszczana jest i podlega konserwacji elewacja zewnętrzna kościoła. Ze względu na duże koszty obiekt nie jest oświetlony w nocy, przez co dużo traci na wartości urokliwa okolica Starówki po zmroku.

Propozycje usprawnienia funkcjonowania i dostępności obiektu z punktu widzenia turystyki kulturowej

1. Udrożnienie przejścia przez galerię triforyjną w absydzie, tak aby było dostępne podczas zwiedzania świątyni wraz z jej zabezpieczeniem.
2. Wprowadzenie publikacji, broszur, ulotek języku obcym (np. j. angielski, niemiecki).
3. Wprowadzenie audioprzewodników z różnymi opcjami językowymi.
4. Wprowadzenie spójnego i czytelnego oznakowania Europejskiego Szlaku Gotyku Ceglanego w mieście.

Podsumowanie

Kościół p.w. NMP w Stargardzie może zostać uznany za jeden z najpiękniejszych i najokazalszych obiektów gotyku ceglanego w Polsce. Jego unikalność wynikająca z walorów historycznych, architektonicznych i estetycznych jest widoczna w skali nie tylko regionu i kraju, ale także Europy – rejonu basenu Morza Bałtyckiego. Wyjątkowość świątyni polega również na nietypowej renowacji wnętrza. Wartość tego zabytku podkreślana jest zarówno w fachowej literaturze, jak i popularnonaukowej, w przewodnikach po Pomorzu Zachodnim. Pomimo swoich niewątpliwych walorów, dostępności turystycznej i istniejącej infrastruktury turystycznej, jest to nadal mało znany obiekt. M.in. oryginalność, wartości estetyczne i widokowe, którymi cechuje się obiekt mogą przyczynić się do jego szerszej eksploracji w ramach turystyki kulturowej. Z kolei zintegrowane i umiejętne działania odpowiedzialnych podmiotów (np. władz miasta, muzeum, parafii) mają szansę stać się kluczem do promocji obiektu w o wiele większej skali.

Użyte skróty:

APSz: Archiwum Państwowe w Szczecinie

BSt NF: *Baltsiche Studien Neue Folge*

Bibliografia

- Alder F., 1862, *Mittelalterliche Backstein Bauwerke des Preussischen Staates*, t I, Berlin 1862.
Allgemeine Deutsche Biographie, t. III
- Bernoulli J., 1779 *Reisen durch Brandenburg, Pommern, Preussen, Curland, Russland und Polen in dem Jahren 1777 und 1778*, Leipzig
- Białecki T., 1969, *Ważniejsze zabytki Stargardu i okolic*, [w:] Dopierała B. (red.), 1969, *Z dziejów ziemi stargardzkiej*, Poznań
- Boehmer F., 1904, *Beiträge zur Geschichte der Stadt Stargard in Pommern*, Stargard
- Brunsbach H., 1949, *Ein ordenspreussischer Baumeister der Spätgotik*, [w:] Bst NF 44
- Brück H., 1911, *Die Marien Kirche zu Stargard in Pommern*, Stargard
- Büsching A.F., 1788, *Erdbeschreibung*, Hamburg
- Chmarzański G., 1949, *Od romantyzmu do schyłku baroku*, [w:] Deresiewicz J. (red.), 1949, *Pomorze Zachodnie*, Poznań
- Filipowiak W., 1969, *Stargard we wczesnym średniowieczu*, [w:] Dopierała B. (red.), 1969, *Z dziejów ziemi stargardzkiej*, Poznań
- Gaworecki W., 2003, *Turystyka*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa
- Gołda K., 2000, *Filipa Hainhofera dziennik podróży, zawierający obrazki z Frankonii, Saksonii, Marchii Brandenburskiej i Pomorza w roku 1617*, [w:] Gołda K. (red.), *Źródła do dziejów Pomorza Zachodniego*, t. IX, Szczecin
- Gwiazdowska E., 2004, *Średniowieczne cechy krajobrazu miast pomorskich w ikonografii od XVI do XIX wieku*, [w:] Glińska M., Kroman K., Makala R., *Terra Transoderana: sztuka Pomorza Nadodrzańskiego i dawnej Nowej Marchii w średniowieczu: materiały z seminarium naukowego poświęconego jubileuszowi 50-lecia pracy w muzealnictwie szczecińskim Zofii Krzymuskiej-Fafius, 7-8 czerwca 2002*, Szczecin
- Haus A., *Kar Friedrich Schinkel*, 2005, [w:] *Neue Deutsche Bibliographie*, t. XXII, Berlin 2005, s. 795-798, dostępne w Internecie: <http://daten.digitalis-sammlungen.de/~db/0001/bsb00016410/images/index.html?id=00016410&fip=193.174.98.30&no=&seite=1> (05.06.2015).
- Jarzewicz J., 2004, „... *Navim innovare et conformare ...*”, czyli o odnowieniu i koordynacji korpusu nawowego kościoła NMP w Stargardzie z jego częściami wcześniejszymi, [w:] Glińska M., Kroman K., Makala R., *Terra Transoderana: sztuka Pomorza Nadodrzańskiego i dawnej Nowej Marchii w średniowieczu: materiały z seminarium naukowego poświęconego jubileuszowi 50-lecia pracy w muzealnictwie szczecińskim Zofii Krzymuskiej-Fafius, 7-8 czerwca 2002*, Szczecin 2004.
- Kalita-Skwirzyńska K., 1983, *Stargard Szczeciński*, Wrocław -Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź
- Kalita K., 1973, *Stargard Szczeciński kościół p.w. Najświętszej Panny Marii. Dokumentacja Naukowo- historyczna wykonana na zlecenie Urzędu Wojewódzkiego w Szczecinie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków*, Szczecin
- Kalita-Skwirzyńska K., 1980, *Stargard, Kościół NMP. Dokumentacja konserwatorska z prac remontowych wnętrza z lat 1977-1980 wykonano na zlecenie Urzędu Wojewódzkiego, Wydziału Kultury i Sztuki Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Szczecinie. P.P. Pracownie Konserwatorskie Zabytków Oddział w Szczecinie Pracownia Dokumentacji Naukowo-Historycznej*, Szczecin 1980
- Kohfeld G., 1905, *Eine akademische Ferienreise von Rostock bis Königsberg im Jahre 1694*, Bst NF Bd. IX, 1905.
- Księga Pamiątkowa Kościoła p.w. NMP w Stargardzie.*
- Kugler F., 1840, *Pommersche Kunstgeschichte. Nach dem erhalten Monumente dargestellt*, Stettin
- Lemcke H., 1898, *Sprawozdanie konserwatorskie za okres 1.04. 1897- 31.03.1898*, BSt NF 2
- Lesiński H., 1969, *Zarys z dziejów Stargardu od XIII do końca XVIII w.*, [w:] Dopierała B. (red.), 1969, *Z dziejów ziemi stargardzkiej*, Poznań
- Lindenhayn-Fiedorowicz A., 2010, *Kościół Mariacki w Stargardzie- pierwotna forma kościoła na tle rozwoju pomorskiej architektury halowej drugiej połowy XIII i początku XIV wieku*, [w:] Majewski M. (red.), 2010, *Stargardia. Rocznik Muzeum w Stargardzie*, t. V, Stargard
- Lutsch H., 1890, *Mittelalterliche Backsteinbauten Mittelpommerns von der Peene bis zur Rega*, Berlin

- Mielcarek A., 2010, *Stargard jako węzeł transportu drogowego w połowie XIX wieku*, [w:] Majewski M. (red.), 2010, *Stargardia. Rocznik Muzeum w Stargardzie*, t. V, Stargard
- Mikos von Rohrscheidt A., 2008, *Turystyka Kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Gniezno 2008
- Mikos von Rohrscheidt A., 2011, *Faktyczna dostępność turystyczna obiektów sakralnych jako problem turystyki religijnej w Polsce*, [w:] *Turystyka religijna. Zagadnienia interdyscyplinarne*, „Zeszyty Naukowe”, nr 647, Szczecin, s. 35-56
- Mikos von Rohrscheidt A., 2010, *Regionalne szlaki tematyczne. Idea, potencjał, organizacja*, Wydawnictwo Proksenia, Kraków
- Mikos von Rohrscheidt, 2013, *Materialność szlaku tematycznego jako wyznacznik współczesnego standardu produktu turystycznego i szansa na konkurencyjną ofertę*, [w:] Studzienicki T. (red.), 2013, *Szlaki kulturowe w Europie. Organizacja, promocja, zarządzanie*, Pelplin
- Micraelli J., 1640, *Erstes Buch des Alten Pommer- Landes*, Stetin 1640.
- Miłobędzki A., 1968, *Zarys dziejów architektury w Polsce*, Warszawa
- Monumenta Poloniae Historica*, 1872, A. Bielowski, t. II, Lwów 1872, <http://polona.pl/item/508894/36/> (10.07.2015).
- Ober M., *O blendzie typu stargardzkiego*, 2004, [w:] Gliška M., Kroman K., Makala R., *Terra Transoderana: sztuka Pomorza Nadodrzańskiego i dawnej Nowej Marchii w średniowieczu: materiały z seminarium naukowego poświęconego jubileuszowi 50-lecia pracy w muzealnictwie szczecińskim Zofii Krzymuskiej-Fafius*, 7-8 czerwca 2002, Szczecin
- Ober M., 1988, *Stargard Szczeciński*, Warszawa
- Ober M., 1995, *Średniowieczny Szczecin a Stargard – rywalizacja na polu architektury*, [w:] Włodarczyk E. (red.), *Szczecin na przestrzeni wieków. Historia- Kultura- Sztuka*, Szczecin
- Ochendowska-Grzelak B., 2001, *Restauracja kościoła Mariackiego w Stargardzie (1902- 1911) na tle europejskich teorii konserwatorskiej końca XIX i początków XX w.*, [w:] Majewski M. (red.), 2010, *Stargardia. Rocznik Muzeum w Stargardzie*, t. V, Stargard
- Redplin P., 1895, *Beiträge zur Geschichte der Marienkirche in Stargard*, Stargard
- Redplin P., 1927, *Die Wiederherstellung der Marienkirche in Stargard 1905- 1911*, [w:] *Unsere Pommerland*, Jg. 12, 1927, 14,11/12.
- Redplin P., 1892, *Zur 600 jährige Jubelseier der Marienkirche der Gemeinde überreicht vom Gemeidekirchenrath, im Auftrage desselben verfasst vom Prediger Redlin*, Stargard
- Sekula B., 1969, *Zabudowa i zmiany przestrzenne miast i wsi powiatu stargardzkiego w latach 1945-1965*, [w:] Dopierała B. (red.), 1969, *Z dziejów ziemi stargardzkiej*, Poznań
- Wisłocki M., 2004, *Średniowieczne działa sztuki w ewangelickich kościołach Pomorza*, [w:] Gliška M., Kroman K., Makala R., *Terra Transoderana: sztuka Pomorza Nadodrzańskiego i dawnej Nowej Marchii w średniowieczu: materiały z seminarium naukowego poświęconego jubileuszowi 50-lecia pracy w muzealnictwie szczecińskim Zofii Krzymuskiej-Fafius*, 7-8 czerwca 2002, Szczecin
- Schäfer C., 1910, *Von deutsche Kunst*, Berlin
- Schmindt C., 1878, *Geschichte der Kirchen und milden Stiftungen der Stadt Stargard*, Stargard
- Schöttgen Ch., 1721, *Altes und Neues Pommerland oder Geammlete Nachrichten*, Stargard
- Schröer P., 1922, *Deutschlands Städtebau. Stargard in Pommern*, Berlin- Halensee 1922.
- Sprawozdanie konserwatora za okres 1.04.1900-31.03.1901*, 1901, BSt NF, 1901.
- Soljan I., 2007, *Turystyka religijna jako przedmiot badań geografii religii i geografii turystyki - wybrane zagadnienia*, w: Kurek W., Mika M. (red.), 2007, *Studia nad turystyką. Tradycje, stan obecny i perspektywy badawcze*, Kraków
- Sprawozdanie konserwatora za okres 1.04.1900-31.03.1901*, 1901, BSt NF, 1901.
- Stargard Szczeciński, woj. Szczecińskie, Kościół par. p.w. NMP Królowej Świata*, neg. nr 4493, Muzeum Narodowe w Szczecinie.
- Teske D., 1843, *Geschichte des Stadt Stargard*, Stargard
- Weigert H., 1923, *Geschichte der Deutschen Kunst*, Leipzig
- Zientara B., 1969, *Rozdrobnienie feudalne. Kultura i ideologia*, [w:] Laburda G. (red.), 1969, *Historia Pomorza*, Poznań

Źródła internetowe:

http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/stan%20na%2031.03.2015/ZPO-rej.pdf s. 110, (10.07.2015).

<http://fotopolska.eu/334864,foto.html?o=b4296&p=1> , (1.07.2015).

<http://www.eurob.org/index.php/Gotykyceglany;494/5> (31.08.2015).

Collegiate Church in Stargard as a potential destination for cultural tourism

Key words: Collegiate Church, Stargard Szczecinski, cultural tourism, cultural landscape

Abstract

The article presents the Collegiate Church Mary Queen of the World in Stargard, as a cultural tourism destination. The church called the jewel of Pomerania, it is an object not very well known on a wider scale. The author, basing on the analysis of written sources specialist literature, follows the story of the temple, pointing to its originality and values. The article analyzes historical value of architectural, aesthetic object. The author pointed out the great tourist potential and opportunities of improving the promotion of Stargard collegiate.